

УДК 331.556.4

Заяць Р. М.

romik2011@email.ua, ORCID ID: 0009-0006-4434-0295

здобувач вищої освіти, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ВИКЛИКИ ТА ІМПЕРАТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті аналізуються процеси активізації міграції (зовнішньої – умовні біженці та внутрішньої – вимушені внутрішньо переміщені особи) населення України в умовах повномасштабної війни і їх негативні наслідки що для соціально-гуманітарної й демографічної, що для економічної сфери країни. Показано: ці процеси обумовили посилення існуючих та призвели до розвитку цілої низки нових викликів і загроз рівня національної безпеки, як-от виникнення демографічних gaps, страта цілих поколінь, руйнування родин, втрата нормальних умов для проживання і праці, домівок, розширення частки соціально вразливих категорій населення, поглиблення деформацій ринків праці і, відповідно, пригнічення бізнесу. Попри те, вже зараз відчуються такі негативні наслідки критичних за обсягами масштабів міграції для національної економіки, як дестабілізація внутрішнього ринку, зменшення обсягів внутрішнього платоспроможного попиту, банкрутство бізнесів та зниження обсягів внутрішнього виробництва і ВВП. Показано, що на початку війни Україну покинуло понад 10 % її населення, а внутрішньо переміщеними особами стало близько 20 % громадян країни. Метою статті є ідентифікація викликів та обґрунтування імперативів інгібування міграційних втрат і ефективного регулювання міграційних процесів в умовах війни. Визначено імперативи державної політики інгібування міграційних втрат населення України під час повномасштабної війни, до яких віднесено: покращення якості життя; зростання економіки, розвиток ринку праці та збільшення пропозиції конкурентоспроможних робочих місць; зростання рівня проактивності та вдосконалення державної молодіжної політики; стимулювання розвитку підприємництва; покращення соціальної і житлової політики; подолання надмірних диференціацій та диспропорцій соціально-економічного розвитку територій, зокрема віддалених, сільських, депресивних і т. п.

Ключові слова: міграційна політика, міграційні процеси, міжнародна міграція, виклики та імперативи, регулювання міграції, війна, воєнні дії.

Zayats Roman

romik2011@email.ua, ORCID ID: 0009-0006-4434-0295

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

CHALLENGES AND IMPERATIVES OF MIGRATION PROCESSES REGULATING IN CONDITIONS OF WAR

Abstract. The article analyzes the processes of intensification of migration (external – conditional refugees and internal – forced internally displaced persons) of the population of Ukraine in the conditions of a full-scale war and their negative consequences for the socio-humanitarian and demographic, as well as for the economic sphere of the country. It is shown that these processes conditioned the strengthening of the existing ones and led to the development of a whole series of new challenges and threats to the level of national security of Ukraine, such as the emergence of demographic gaps, the death of entire generations, the destruction of families, the loss of normal conditions for living and working, homes, the expansion of the share of socially vulnerable categories of the population, the deepening of labor market deformations and thus the suppression of business. Nevertheless, such negative consequences of the critical scale of population migration for the national economy of Ukraine are already being felt, such as the destabilization of the domestic market, a decrease in

the volume of domestic solvent demand, bankruptcy of businesses and a decrease in the volume of domestic production and GDP. It is shown that at the beginning of the war, more than 10% of its population left Ukraine, and about 20% of the country's citizens became internally displaced persons. The purpose of the article is to identify the challenges and substantiate the imperatives of inhibiting migration losses and effective regulation of migration processes in Ukraine in wartime conditions. The imperatives of the state policy of inhibiting migration losses of the population of Ukraine in the conditions of a full-scale war have been determined, which include: improving the quality of life of the population; economic growth, development of the labor market and increase in the supply of competitive jobs; increasing the level of proactivity and improving the state youth policy; stimulating the development of entrepreneurship; improvement of social and housing policy; overcoming excessive differentiations and disproportions in the socio-economic development of territories, in particular remote, rural, depressed, etc.

Keywords: migration policy, migration processes, international migration, challenges and imperatives, migration regulation, war, military actions.

JEL Classification: F02, F22, O15, R23

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-42-05>

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, що почалася 24 лютого 2022 року, стала новим екзистенційним викликом для України, соціально-економічна система якої й до того не характеризувалася високим рівнем стійкості і стабільності, що, власне, слугувало, достатньо потужним чинником виштовхування населення за кордон, а також внутрішніх переміщень населення країни. На початку війни Україну покинуло понад 10 % її населення, а внутрішньо переміщеними особами стало близько 20 % громадян. Таким чином, Україна вже зараз розвивається в умовах підвищеної міграційної активності населення. Хоча країна за останні роки характеризувалася значними прогресивними змінами, міграційні втрати залишаються значущими, що формує певну міграційну залежність і національної економіки, і її соціальної сфери. Дані тенденції слід аналізувати в контексті впливу на різні соціально-економічні явища і процеси, надто в світлі збереження національної безпеки, економічної безпеки держави, зокрема таких її складових, як соціальна, демографічна, макроекономічна, виробнича та трудовресурсна.

Особливу актуальність зберігає необхідність поглиблення та осучаснення методології аналізування міграційної активності населення в частині апробації методик оцінювання внутрішнього і зовнішнього середовища формування потенціалу міграції та реалізації міграційних намірів. Виявлення сучасного стану і тенденцій, чинників та наслідків міграційної активності населення є інформа-

ційною платформою для вдосконалення державної політики збереження передумов для розвитку (особливо на етапі повоєнної відбудови) країни і її економіки, регіонів та регіональної міграційної політики.

Відтак актуалізувалися завдання ідентифікації викликів, а також обґрунтування механізмів, інструментів та засобів інгібування міграційних втрат, відповідно збереження людського потенціалу країни, а також якісного продуманого регулювання міграційної активності українців, зокрема молоді, висококваліфікованих працівників, кадрів інтелектуальних професій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як концепційні положення, так і механізми, інструменти та засоби міграційної політики держави, наслідки для перебігу міграційних процесів у країні та на її територіях досліджуються у публікаціях Дж. Аньяну та Е. Ерхиджакпора [1, с. 51-91], Дж. Дюрана, С. Массея та Р. Зентено [2, с. 107-127], О. Мульської та І. Бараняка [3, с. 119-136]. Міграційні аспірації, пуш-пул чинники активізації міграції населення, у тому числі в Україні, умови функціонування ринку праці та зайнятості, якості життя тощо системно опрацьовано в публікаціях О. Махонюка, О. Мульської, Б. Мізюка, В. Зайченка [4, с. 128-133; 10, с. 70-88], В. Геєця [5, с. 7-22] та ін. науковців. Чіткі заходи й інструментарій державної і регіональної політики стримування міграційної активності населення, особливо найбільш важливих для збереження країни категорій, обґрунтовані та узагальнені в працях

Е. Лібанової [6, с. 313-328], Т. Васильціва, Р. Лупака, В. Волошина [7, с. 32-51; 9, с. 50-58], Н. Оматі [8, с. 1281-1297] та ін.

Позаяк, незважаючи на багато розвідок, які вивчають міграційні процеси та управління державною міграційною політикою, важливо відзначити, що питання регулювання міграції в умовах екзистенційних викликів, таких як війна, залишаються недостатньо дослідженими науковою спільнотою.

Постановка завдання. Метою статті є ідентифікація викликів та обґрунтування імперативів інгібування міграційних втрат і ефективного регулювання міграційних процесів в Україні в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна й соціальна системи України зберігають власне функціонування та розвиток в умовах повномасштабної війни. Це позитивно, однак її негативні наслідки формують суттєві виклики і загрози для подальшого збереження країни, економіки, демографічної стійкості, соціально-гуманітарного відновлення. Недостатність кваліфікованих кадрів стає дедалі гострішою і, відповідно, призводить до уповільнення внутрішнього виробництва, дестабілізації ринків і проблем відтворення та поділу праці. На жаль, багато українців шукають роботу за кордоном, що призводить до подальшої втрати робочих сил та людського потенціалу, особливо серед молодих і найбільш креативних людей.

На рис. 1 наведено виклики національній безпеці України в умовах активізації вимушеної міграції (зовнішньої та внутрішньої) під час повномасштабної війни. Як можемо констатувати, їх вплив (негативний контекст) системний і комплексний, адже позначається на послабленні всіх без виключення компонент безпеки, як-от економічна, державна, політична, військова, інформаційна, екологічна та інтелектуальна.

Відтак для недопущення руйнування національної економіки, втрати ресурсного (зокрема, трудового та інтелектуально-кадрового) потенціалу її відбудови і відновлення, критичного погіршення якості життя українців, подальшого зростання зовнішньої міграції і їх небажання повертатися в Україну і т. п. слід вже зараз формувати й реалізувати більш проактивну міграційну політику держави (вектори та інструментарій якої подано на рис. 2), яка, щоправда, окрім дієвих механізмів, інструментів та засобів регулювання суто

міграційних аспектів, базується на реформах, пов'язаних із ринком праці і зайнятістю населення, доходами, забезпеченістю житлом, модернізацією інфраструктури, більш якісною і рішучою молодіжною політикою.

Незважаючи на складності та загрози, що постають перед економічною безпекою України через війну та масштабні переміщення молоді, державна політика повинна спрямовуватися на вирішення структурних проблем, зменшення економічних відхилень, покращення інституційної бази, забезпечення виконання завдань та захист національних інтересів у сфері розвитку та використання інтелектуальних і людських ресурсів країни, а також посилення заходів безпеки та стабільності.

Групи таких стратегій політики регулювання, які в тому числі базуються на структурних змінах, вдосконаленні законодавства, інфраструктурних покращеннях та заходах у сфері соціально-економічної безпеки, можуть бути важливі для державної політики у сфері гарантування економічної безпеки країни в умовах зростання міграцій, особливо молодих людей. Національні стратегії і програми в економічній, соціальній, демографічній, інфраструктурній сферах повинні мати на меті вирішення проблем, ліквідацію ризиків та загроз у сфері працевлаштування та задіяння їх впливу на стійкість соціально-економічної системи країни.

Слід повною мірою використати економічні інструменти та стратегії для усунення проблем, пов'язаних із потенційними кризовими ситуаціями, відбудовою після війни, покращенням територіальних економічних систем та управління ринком праці, стимулюванням економічного розвитку та вирішенням питань міграційних процесів для гарантування стабільності і безпеки регіону.

Запобігання негативним тенденціям передбачає впровадження стратегій для покращення ситуації на ринку праці та заохочення економічної активності населення. Це включає активізацію структурних реформ у сфері зайнятості, надання пільгових умов для найбільш вразливих груп, підтримку економічного відновлення в спільнотах і поліпшення інституційної спроможності ринку праці та соціального діалогу через зміцнення інституційних можливостей.

Широкомасштабне військове вторгнення і необхідність подальшого відновлення після

Рис. 1. Виклики національній безпеці України в умовах активізації вимушеної міграції під час повномасштабної війни

Джерело: авторська розробка

війни лише поглиблюють проблеми системного характеру в міграційній сфері України, зокрема через: зростання еміграції; збільшення загроз міграційній безпеці; втрату бізнесу та інтелектуального капіталу через міграцію. Водночас виклики і загрози економічній безпеці країни лише зростають і їх вплив стає все більш критичним.

Вирішення цих проблем можливе через заохочення створення нових робочих місць,

включаючи альтернативні форми зайнятості. Важливо і підтримувати перехід до гібридних робочих просторів та збільшення роботи з віддаленим доступом. Автоматизація виробництва, роботизація та цифровізація робочих процесів також відіграють ключову роль у вирішенні цих завдань. Співпраця для розвитку ринку праці в контексті Індустрії 5.0 та розвиток смарт-орієнтованих ділових моделей так само дозволяє послабити проблеми зайня-

Рис. 2. Механізми та інструменти регулювання міграційних втрат та збереження людського потенціалу України в умовах війни та на етапі повоєнної відбудови

Джерело: авторська розробка

тості, соціально-трудових відносин і досягти зростання якості трудового життя українців.

Україна потребує невідкладного покращення у ключових галузях, які впливають на міграційні аспірації молоді, зокрема в сферах праці та доходів. Модернізація вітчизняної молодіжної політики стає нагальним імперативом регулювання міграційних процесів, має при тому враховувати досвід європейських країн і включати впровадження економічного стимулювання для створення нових робочих місць, встановлення стандартів якості та оплати праці відповідно до ефективності. Потрібні і організаційно-економічні заходи для вирішення нерівностей у системі колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин та вдосконалення структурних характеристик на ринку праці.

Достатньо важливим у вказаному контексті слід ще вважати заохочення підприємств до сприяння у підготовці якісних фахівців, подолання конвергенцій на ринках праці України та ЄС, а також формування та спільне регулювання розвитку міжнародного ринку праці. Ефективними економічними інструментами

для впровадження відповідних змін є створення нових робочих місць, покращення умов праці, розвиток регіональних ринків праці, стимулювання підприємницької активності та підтримка малого і середнього бізнесу.

Політика збереження людського потенціалу в умовах війни та високої міграційної активності населення залежить від успішності ключових галузей соціальної системи країни, таких як освіта, медицина, ЖКГ та інші соціальні послуги, соціальний захист, підтримка, допомога і зайнятість. Критично важливим також є створення запобіжників, що б не допускали поширення негативних явищ та деструктивних процесів, ідентифікація яких вимагає спеціальних соціологічних досліджень серед населення і особливо молоді на території України та серед української молоді за кордоном.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На сучасному етапі функціонування і розвитку соціально-економічної системи України в умовах повномасштабної війни істотно загострилися виклики не тільки економічної й національної

безпеки. Це загрожує повноцінній відбудові та збереженню соціально-економічної стійкості і незалежності нашої держави.

Відтак слід реалізувати більш проактивну та ефективну міграційну політику. Для вирішення проблем та підвищення ефективності міграційної політики важливо впровадити наступні заходи співпраці між державним, громадським та бізнес-секторами: вдосконалення системи планування міграційної політики на різних рівнях та за різними функціонально-структурними напрямками; оптимізація організаційно-управлінської системи менеджменту в сфері регулювання міграційних процесів; впровадження моніторингу та аналітичної підтримки управління міграційними процесами; сприяння спільним між-державним, освітнім, науково-дослідницьким та бізнес-проектам; стимулювання економічної активності в регіонах, а особливо на віддалених, сільських, депресивних територіях; покращення інституційної інфраструктури регулювання міграційних процесів.

Щоб зменшити втрати людського потенціалу, слід впроваджувати наступні інструменти державного регулювання: обмеження масової еміграції за допомогою соціально-економічних заходів, стимулювання повернення мігрантів назад, підтримка внутрішньої міграції. Крім того, варто забезпечити політичну стабільність, економічне пожвавлення і відновлення, щоб підвищити заробітну плату, покращити працевлаштування та створити бізнес-середовище, сприятливе для збереження людських ресурсів у країні. Для досягнення успіху в економічних реформах важливо проводити активну інформаційну, освітню та культурну політику, підвищувати патріотичне виховання серед молоді та надавати населенню належну просвітницьку інформацію.

Подальші наукові дослідження у цій сфері актуально зосередити в руслі напрацювання економіко-математичного інструментарію моделювання спроможності національної економіки України до відновлення в умовах активізації зовнішньої міграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Anyanwu J., Erhijakpor E. Do remittances affect poverty in Africa? *African Development Review*. 2010. No. 22(1). P. 51–91.
2. Durand J., Massey S., Zenteno R. Mexican Immigration in the United States. *Latin American Research Review*. 2001. No. 36(1). P. 107–127.

3. Mulska O., Baranyak I. Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system. *Economy and forecasting*. 2019. Vol. 2. P. 119–136.

4. Махонюк О.В., Мульська О.П. Аналіз діяльності суб'єктів ринку міграційних послуг в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : збірник наукових праць*. 2018. Вип. №5 (133). С. 128–133.

5. Геєць В.М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 7–22.

6. Libanova E. Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*. 2019. No. 12(1). P. 313–328. DOI: <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-1/19/>

7. Васильців Т.Г., Лупак Р.Л., Волошин В.І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. Вип. 2. С. 32–51.

8. Omata N. The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2013. No. 39 (8). P. 1281–1297.

9. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M. Social Security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. № 5 (4). P. 50–58.

10. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8 № 1. P. 70–88.

REFERENCES

1. Anyanwu, J., Erhijakpor, E. (2010), Do remittances affect poverty in Africa? *African Development Review*, no. 22(1), pp. 51–91.
2. Durand, J., Massey, S., Zenteno, R. (2001), Mexican Immigration in the United States, *Latin American Research Review*, no. 36(1), pp. 107–127.
3. Mulska, O., Baranyak, I. (2019), Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system, *Economy and forecasting*, vol. 2, pp. 119–136.
4. Makhoniuk, O. V., Mulska, O. P. (2018), Analiz diial'nosti sub'iektiv rynku mihratsijnykh posluh v Ukraini, *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy : zbirnyk naukovykh prats'*, is. 5 (133), pp. 128–133.
5. Heiets', V. M. (2016), Ekonomika Ukrainy: kliuchovi problemy i perspektyvy, *Ekonomika i prohnouzuvannia*, no. 1, pp. 7–22.

6. Libanova, E. (2019), Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact, *Economics and Sociology*, no.12(1), pp. 313–328. DOI: <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-1/19/>

7. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L., Voloshyn, V. I. (2021), Stratehichni imperatyvy derzhavnoi polityky protydii hibrydnym zahrozam i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, *Ekonomika Ukrainy*, is. 2, pp. 32–51.

8. Omata, N. (2013), The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, no. 39 (8), pp. 1281–1297.

9. Vasylytsiv, T., Lupak, R., Kunytska-Iliash, M. (2019), Social Security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy, *Baltic Journal of Economic Studies*, no. 5 (4), pp. 50–58.

10. Lupak, R., Mizyuk, B., Zaychenko, V., Kunytska-Iliash, M., Vasylytsiv, T. (2022), Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy, *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 8, no. 1, pp. 70–88.

*Стаття надійшла до редакції
21 серпня 2024 року*